CRISTIAN PAŞCALĂU

DEFINIŢIA ENIGMISTICĂ – UN TIP SPECIAL DE DEFINIŢIE ALTERNATIVĂ. MECANISM SEMANTIC ŞI SCHIŢĂ DE TIPOLOGIE

0. Argument

Studiul abordează problematica definiţiei enigmistice sub aspectul său de construct alternativ în raport cu definiţia standard, de dicţionar. Deşi neconvenţional ca formă sau conţinut, constructul enigmistic dobândeşte legitimitate graţie subiectivităţii care stă la baza lui, creându-şi, prin strategiile semantice utilizate, un statut obiectiv şi cât se poate de convenţional printre tipurile de definiţii, fie ele standard sau alternative.

1. Premise teoretice

Actul de a defini, cristalizat pe dimensiuni epistemologice şi gnoseologice, presupune identificarea şi oferirea unui mijloc obiectiv de cartografiere a semantismului unei noţiuni, prin abstractizarea unor date particulare (Van Polanen Petel 2007, p. 54, 57)[1]. Definiţia de dicţionar prezintă un grad înalt de generalitate, abstractizare, conformitate şi validitate în privinţa numeroaselor aspecte ale realităţii. Din acest punct de vedere, putem considera definiţia drept un obiect convenţional nu doar sub aspectul său formal, ci şi sub raportul conţinutului său semantic. De altfel, rolul primordial al unei definiţii standard constă în oferirea unei imagini cât mai obiective a unui segment de realitate, în informarea utilizatorului prin transmiterea unor cunoştinţe de ordin general. Acest rol e completat de fiabilitatea definiţiei, de gradul său ridicat de accesibilitate în selecţia datelor furnizate (Maingueneau 2006, p. 64)[2].

Există însă numeroase situaţii discursive în care actul definirii nu se rezumă la o finalitate informativă (fie în termeni pur metalingvistici, fie cu nuanţe enciclopedice), generând o tipologie distinctă şi, implicit, mecanisme formale şi semantice diferite de tiparul definiţiei de dicţionar. D. Sperber şi D. Wilson (1995, p. 29) au trasat o netă distincţie între intenţia informativă şi intenţia comunicativă a unui

[1] Paradoxul definiţiei rezidă în faptul că, semantic, ea descrie universalii, însă, în acelaşi timp, exprimă aspecte particulare, pe baza cărora extrapolează semnificaţii. Orice definiţie reprezintă un fenomen de generalizare şi de abstractizare a unor date iniţial particulare.

[2] Procesul comunicaţional în discursul ştiinţific proiectează publicul nu în postura unui co-enunţător care ar putea oricând să întrerupă enunţătorul, ci în postura unui auditoriu universal, format din savanţi care asistă la dezvoltarea unei argumentaţii suficiente sieşi. Aceasta este una dintre caracteristicile de prim rang ale discursului ştiinţific: autonomia faţă de situaţiile particulare în care este enunţat.

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

enunţ. Cei doi lingvişti au ajuns la concluzia că, în cazul definiţiei standard, de dicţionar, intenţia comunicativă şi cea informativă coincid. În schimb, pentru definiţiile alternative, intenţia comunicativă surclasează intenţia informativă, ajungând chiar să o anuleze complet în anumite situaţii. Definiţia enigmistică reprezintă un bun exemplu pentru ilustrarea acestui fapt. În principiu, acest mod de definire ţine de utilizatori particulari, reclamând astfel o doză sporită de spontaneitate, de creativitate lingvistică[3]. Definiţiile de dicţionar ţin, de obicei, de o instituţie, de modul de gândire academic standardizat şi, în bună măsură, clişeizat în eforturile sale de legitimare şi obiectivare. În plus, raportând actul definirii la un „grad zero" al limbajului, constatăm că definiţiile de dicţionar aparţin mai degrabă unui metalimbaj, pe când definirile „alternative" se realizează în cadrul limbajului primar, dar cu deschidere spre o zonă de sens care depăşeşte cadrul idiomatic.

Distincţia dintre cele două moduri de definire poate fi operată inclusiv prin raportare la nivel formal. Caracterul obiectiv al definiţiei de dicţionar este pus în evidenţă printr-o serie de mărci ale stilului ştiinţific, dintre care amintim: utilizarea reflexivului impersonal sau a pasivului; elipsa verbului „a fi"; utilizarea modurilor verbale nepersonale, în speţă a infinitivului; includerea unor noţiuni având preponderent rol în diverse clasificări conceptuale etc. Toate aceste mărci presupun o cunoaştere de tip categorial, obiectiv, general, care stă la fundamentul actului metalingvistic de definire. La polul opus, definirea enigmistică exprimă o intenţionalitate personală, eminamente subiectivă[4], în tratarea termenilor definiţi, însă prin aceasta nu mai puţin generală. Riscând, am afirma că, propriu-zis, definiţiile alternative fac din subiectivitatea vorbitorului o categorie semantică universală. De altfel, propensiunea spre particular, abordarea personală, individualizarea corespund negocierilor de intenţii discursive între vorbitorii care împărtăşesc un orizont cultural-lingvistic dat. Definiţiile alternative generează un sens inedit, pragmatic, care completează semnificaţiile standard ale noţiunii. Premisele de constituire ţin de posibilităţile lexical-semantice ale limbajului, fructificate creativ în diverse strategii semantice prin care definiţiile alternative îşi instituie generalitatea.

2.0. Mecanism semantic

Definirea alternativă în textul enigmistic implică trei niveluri de realizare: codajul şi constructul iniţial; decelarea strategiilor implicate şi identificarea termenului definit (= referentul lipsă); depăşirea definiţiei alternative prin restructurarea orizontului standard de aşteptare.

[3] T. Van Dijk (2006, p. 163) abordează problematica enunţurilor de tip definiţie alternativă/ fictivă, postulând că astfel de enunţuri sunt rezultatul unui act subiectiv în care participanţii interpretează informaţiile semantice în funcţie de anumite criterii sau afinităţi conceptuale.

[4] În această ordine de idei, P. Charaudeau (2002, p. 315, 317) susţine că discursul trebuie să conţină dovezi de legitimitate, credibilitate şi gândire reflexivă. Or, constructul enigmistic beneficiază de astfel de ancore prin însăşi „gândirea semiotică" (Marcus 1982) implicată în crearea sa. Solomon Marcus atribuie constructului enigmistic atât o dimensiune raţională, cât şi una entropică, de imprevizibilitate sau grad de nedeterminare în proiectarea analogiilor sau a contiguităţii inerente.

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

Constructul enigmistic prezintă, pe lângă mărcile grafice (punctele de suspensie, cratima, italicele, majusculele, ghilimelele, semnul întrebării, semnul exclamării) sau mărcile culturale stereotipice (adagii latine, limbă de lemn, proverbe, greşeli de limbă etc.), mecanisme semantice nucleare care instituie, propriu-zis, progresia sensului în microstructuri de tip definiţional. Dacă grila, care cuprinde outputul (= termenii definiţi), mizează pe geometria punctului fix, „textul" propriu-zis, inputul, reprezintă un cadru funcţional de operatori expansivi şi scheme iterative ce amorsează strategii precum: restructurări de semnificant (rime, asonanţă, aliteraţie, accidente fonetice); restructurări de semnificat (polisemie, sinonimie, antonimie, omonimie, paronimie, catachreză, metaforă); restructurări de sens (suspendarea incongruenţei şi a incorectitudinii; ironia; jocul de cuvinte; parodierea stilurilor discursive: discurs ştiinţific, juridic, literar, publicistic, publicitar, politic, terminologie medicală, IT, cinematografică, sportivă etc.).

Toate aceste strategii converg înspre trei procedee generale de articulare a sensului: schema logică (în speţă, silogismul); discursul repetat (intertextualitatea) şi fabulaţia (elaborarea de conţinut semantic nou). Procedeele corespund, la rândul lor, unor linii generale de interpretare: logico-gramaticală (deducţie; inducţie; abducţie); sistematic-descriptivă; estetico-hermeneutică. Multitudinea de perspective implicate în restructurarea de tip enigmistic creează conţinuturi semantice biplane sau multiplane ce asigură o expansiune de sens ce nu ar putea fi, în ultimă instanţă, caracteristică definiţiei de dicţionar.

2.1. Definiţia enigmistică – un construct transdiscursiv

Constructul enigmistic este un procedeu de discursivizare prin metoda conexiunii inverse a semnificaţiilor, de punere în termeni ecuaţionali a temei şi remei. De obicei, se cere identificarea temei pe baza elementelor oferite în remă. Altfel spus, se cere identificarea unui termen referenţial pe baza explorării unei relaţii biunivoce între semnificaţiile angajate de enunţul definiţional şi referentul lipsă. Referentul absent cere actualizarea în enunţ a unor semnificaţii în detrimentul altora. Practic, soluţia proiectează un spaţiu transdiscursiv în care enunţul definiţional face sens numai dacă termenii definiţiei sunt supuşi unei dezambiguizări în funcţie de anumite coordonate contextuale reclamate de referentul lipsă şi exprimate ca seturi de instrucţiuni în definirea alternativă. De exemplu, atunci când în constructul enigmistic se utilizează anumite formule discursive (ghicitori, încurcături de limbă, calambururi) sau expresii fixe idiomatice, mecanismul semantic mizează, la început, pe un proces deconstructiv, subsumabil intenţiei ludice de ansamblu: pentru actualizarea semnificaţiilor cerute de referentul lipsă, structura expresiei ca întreg este dezintegrată, elementele sunt separate, iar stabilitatea semnificaţiei idiomatice este abolită. Astfel, dislocarea expresiei constituie un vehicul pentru noi semnificaţii, care angrenează referentul lipsă într-un complex semnificaţional vast, în procesul de actualizare/soluţionare/identificare a referentului. În raportarea la entităţile nou create, fie luminăm un concept sau tendinţele structurării conceptuale, prin căile alternative propuse (= conferim noi semnificaţii termenului, descoperim aspecte

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

periferice ale acestuia), fie ne distanţăm radical de spaţiul lingvistic şi cultural, schiţând un spaţiu transdiscursiv în care entităţile funcţionează după regulile nou instituite în procesul de soluţionare. Definim transdiscursul ca un spaţiu de transgresare a semnificaţiilor primare dinspre gradul zero al limbajului înspre o zonă semantică unificată a celor patru universuri discursive identificate de E. Coşeriu (1973–2000), în virtutea unei funcţii semnice tabuizante[5].

2.2. Actanţii implicaţi în constructul enigmistic

Sub aspectul dinamicii relaţiei actanţilor angajaţi în configurarea constructului enigmistic, respectiv autorul definiţiei (emiţătorul, în continuare E) şi descoperitorul soluţiei/referentului lipsă (receptorul, în continuare R), putem vorbi de trei etape de configurare. Menţionăm că, pentru conformitate, celor două persoane empirice (autor şi dezlegător) le corespund „personaje" textuale, materializate tocmai în seturile de instrucţiuni de care beneficiază textul. Definiţia enigmistică este, prin aceasta, polifonică sau, în termenii lui M. Bahtin, dialogică.

Etapa iniţială de configurare îi aparţine lui E. Acesta pune în scenă un „teatru de cuvinte" prin strategii de reprocesare a formelor discursive simple (afirmaţie, negaţie, interogaţie, exclamaţie). Regăsim aici toate mecanismele utilizate în crearea definiţiei. Ele pot fi de natură sintactică, semantică, pragmatică sau o varietate de combinaţii între ele. În unele situaţii, se porneşte de la un stereotip lingvistic/cultural, reprocesabil semnificaţional, apoi se proiectează enunţătorii. Indiciile validabile contextual implică de la bun început afinităţi între sfere conceptuale. Constructul definiţional astfel schiţat prezintă mărci stereotipice culturale, prin care se imprimă o dinamică specifică acelor structuri semantic disipative, acelor frânturi de lumi explicative generate din decupaje sau proiecţii holistice de sens. Polifonia este prezentă la nivelul mărcilor atitudinale, afective, contrafactuale, logice (silogismul, paralogismul), epistemice, ironice ş.a.m.d.

Etapa intermediară rezumă operaţiile ce ţin de soluţionarea enigmei. R porneşte de la acelaşi stereotip, confruntă datele problemei cu intuiţiile lui, ţinând neapărat cont de setul de instrucţiuni semantico-gramaticale „depozitat" în text, set ce reclamă utilizarea unor strategii discursive specifice. Din confruntarea cu textul „definiţiei", nelipsită de o anumită tensiune intelectuală, prin puterile sale interpretative, R identifică referentul lipsă[6].

Etapa finală constă în formarea unor noi reguli de soluţionare sau în racordarea la diverse zone ale conştiinţei lingvistice a subiecţilor angajaţi în rezolvarea problemei. Proiecţia definiţiei nu se opreşte la simpla detectare a referentului lipsă, stimulul iniţial care a determinat crearea definiţiei şi căutarea soluţiei. Spre exemplu, sub

[5] Din raţiuni de spaţiu şi de coerenţă internă, funcţia textuală tabuizantă va face obiectul unui studiu viitor consacrat definiţiei enigmistice.

[6] În acest sens, Ion Coteanu (1986) susţinea că tema careului (= inputul global, l-am numi noi) „circumscrie din capul locului sfera de înţelesuri posibile din careu", materializând definiţia drept „o sugestie" prin care este stârnit interesul unor potenţiali dezlegători pentru căutarea soluţiei. Tema deschide orizontul unor semnificaţii dintre cele mai diverse, dar, totodată, prin cheile inserate, limitează variantele şi închide traseul dezlegării, fixând dezlegătorul asupra variantei gândite de autor.

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

un enunţ literal aparent pozitiv, ironia permite ridiculizarea unor aspecte negative ale societăţii. Soluţia împreună cu enunţul definiţional constituie un nou complex discursiv, resemantizat conform unor reguli proprii actului de definire specific constructului enigmistic. Prin aceasta, definiţia ca atare îşi depăşeşte orizontul de aşteptare iniţial, racordând vorbitorul la transdiscurs şi modificându-i optica privind termenul definit.

3.0. Schiţă de tipologie

Cele mai frecvente tipare ale definiţiilor alternative sunt: definiţia silogistică; definiţia prin discurs repetat; definiţia prin fabulaţie; un model mixt, rezultat din combinarea primelor trei tipuri.

3.1. Definiţia silogistică

Tiparul definiţional implică, în acest caz, o secvenţialitate silogistică:

IERI = Mâine, poimâine.
PRAF = Pământul văzut din Cosmos.

În primul exemplu, R trebuie să efectueze o translaţie pe axa abstractă a timpului, păstrând intactă „poziţia" termenilor puşi în ecuaţie. Este evident că ziua de mâine, în raport cu ziua de poimâine, este „ieri". Autorul definiţiei utilizează o expresie idiomatică, *mâine, poimâine* (care are semnificaţia standard de *iminenţă*) în scopul construirii unui silogism enigmistic de mare fineţe.

În cel de-al doilea exemplu, silogismul vizează o interpretare prin analogie. Modelarea astronomică a pus în evidenţă faptul că, păstrând proporţiile, planeta Pământ, văzută de la mare depărtare din Cosmos, nu poate arăta decât ca un fir de praf. Analogia este dublată de recursul la nişte legităţi ale fizicii, recuperabile în fundalul cognitiv, dar şi de o nuanţă filosofică (condiţia umană în raport cu infinitatea cosmică).

3.2. Definiţia prin discurs repetat

În cazul unei definiţii de tipul:

ROBINET = Îi lasă gura apă,

semnificaţia comună este deturnată înspre o lectură la propriu, dar prin activarea unui mecanism tributar definirii enigmistice[7]. Intertextualitatea uzează de tradiţia idiomatică, ce este reasumată subiacent la nivel pre-discursiv, sub aparenţa unor strategii deconstructive. Avem, pe de-o parte, expresia *îi lasă gura apă*, care este ea însăşi o formă nucleară pre-discursivă, codificată în limbă de tradiţia comunităţii vorbitorilor. Ea este dislocată (= legăturile semnificative nucleare iniţiale sunt rupte şi se ajunge la gradul zero al limbajului) şi trecută apoi în transdiscurs, unde e codificată prin alternarea semnificaţiei fiecărui termen şi prin suprapunerea schemei imagistice a robinetului (catacreza *gura robinetului*) peste stratul semnificaţional idiomatic-istoric. De aici, R trebuie să detecteze noile semnificaţii şi să găsească

[7] Pentru un tablou sinoptic al strategiilor lexico-gramaticale implicate în definirea prin discurs repetat, vezi Forăscu 2005, p. 15–25.

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

referentul. În acest scop, el va fi nevoit să pună greutate pe toţi termenii expresiei iniţiale, de data aceasta luaţi separat, nu ca monolit expresiv consacrat în planul idiomatic. Termenii expresiei, luaţi separat, sunt atractori referenţiali, iar expresia monolit funcţionează ca un distractor referenţial.

În anumite situaţii însă, un construct enigmistic se constituie drept convergenţă de strategii pre-discursive, ca nucleu metaforic. Un exemplu elocvent:

TIMP = Îl omori distrându-te.

În cadrul acestui exemplu, expresia idiomatică *a-ţi omorî timpul* este doar sugerată, R fiind silit să o recupereze prin cartarea aluziei. În plus, spre deosebire de primul exemplu, putem vorbi aici de premisele unui salt minimal de sens. Aluzia implică o fractare a expresiei din limbă, căreia i se atribuie semnificaţia unui postulat ironic, cu deschidere spre tragismul existenţei: orice proiect al fiinţei umane stă sub semnul perisabilităţii, fiind un simptom pentru mortalitatea omului.

Discursul repetat implică recondiţionarea semantică a numeroase stereotipuri lingvistice sau culturale de genul „mărul discordiei", „călcâiul lui Ahile". Astfel de stereotipuri reprezintă obiecte semnificaţionale dintr-un muzeu imaginar al tradiţiei culturale moştenite. Preluate într-o definiţie informală, poartă cu ele încărcătura semnificaţională până la jumătatea drumului, apoi câştigă alta. Prin reciclarea stereotipurilor se creează entităţi noi, care funcţionează într-un nivel transdicursiv distinct de limbajul primar, dar şi de metalimbaj. Sintagme precum cele de mai sus atestă faptul că obiectul denumit reprezintă o entitate conceptuală creată în imaginarul omenirii, entitate păstrată şi azi în memoria culturală. Specularea acestor sintagme poate deveni extrem de productivă. Spre exemplu, expresia „mărul discordiei" deschide un nivel intertextual întemeiat de mitologia greacă. Acest nivel poate fi însă corelat enigmistic, prin concursul unor strategii semantice, cu un nivel intertextual întemeiat de mitologia ebraică sau cu un nivel intertextual dintr-un basm. Astfel, la o definiţie precum:

? = A primit mărul discordiei,

unde am fi tentaţi să avansăm termenul **AFRODITA**, s-ar putea preta ca obiecte-soluţie, graţie unor interpretări alternative, şi ADAM sau ALBĂ-CA-ZĂPADA.

3.3. Definiţia prin fabulaţie

Discursul se prezintă ca un relief accidentat, planetă de posibilităţi articulatorii ale sensului[8]. Procesul discursivizării conjugă structuri, echilibre, relaţii între componente. De altfel, semnele lingvistice există numai în interacţiunea enunţiativă, ca particule elementare purtătoare de semnificaţie.

Fabulaţia reprezintă un nivel subiacent al oricărui discurs. Ea se proiectează în însăşi creaţia de sens discursiv, ca mănunchi de strategii, ca telescopaj global ce validează funcţional istoricitatea şi materialitatea semnului. Mai mult, fabulaţia nu

[8] Pentru o inventariere exhaustivă a reţelelor articulatorii ale sensului textual proteic, care „se produce […] în serii teoretic deschise, infinite", vezi Vlad 2000, p. 42.

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

înseamnă doar îndeplinirea unor proceduri discursive mecanice, grevate de simple interconexiuni semnice. Ea presupune *ab initio* crearea acelui spaţiu mental transdiscursiv, bazin de atractori referenţiali în care se reciclează deopotrivă subiectivităţi/voci discursive şi obiecte culturale.

Definiţia prin fabulaţie presupune asocieri neconvenţionale de semnificaţii, introducând o distanţă mare între enunţul definiţional şi referentul lipsă. Cele două exemple de mai jos ilustrează perfect acest lucru. Substantivul abstract *enigmă* primeşte o actualizare prin recursul la imaginea unei materialităţi concrete, de extracţie simbolică, întrucât este definit prin *uşa încuiată*[9]. Analog, substantivul *lavine* (avalanşe) este definit prin comparaţia cu valurile, sugerându-se aceeaşi dinamică a revărsării peste spaţii imense. În al doilea exemplu, fabulaţia deschide şi un pronunţat spaţiu imaginar, de nuanţă hiperbolică.

ENIGMĂ = Uşă zăvorâtă aşteptându-şi cheia.
LAVINE = Valuri albe coborând pe spinările munţilor.

Ilustrăm productivitatea acestui mecanism al fabulaţiei care avansează o serie de strategii enigmistice prin alte două exemple:

ZID = Atracţie chinezească pentru turişti extratereştri.

Aici, fabulaţia e strâns legată de problema referinţei. Sub aparenţa unei formulări de ambiguitate conceptuală, definiţia e aparent menită să capteze trăsături relevante despre o anumită situaţie imaginară în care extratereştrii ar ateriza pe Pământ. Aspectul de generalitate al termenului *atracţie* este întărit de ambiguitatea sintagmei *turişti extratereştri*, care ar părea dotat exclusiv cu o semnificaţie conceptuală abstractă. În realitate, termenul *atracţie* ajută la identificarea referentului *zid*, funcţionând ca indice pentru ceva ce se vede din spaţiul cosmic. Sintagma *turişti extratereştri* poate trimite fie la echipajul unui OZN (caz în care *extratereştri* este substantiv, iar *turişti* este un referent ambiguu), fie la echipajul uman al unei rachete spaţiale (caz în care *extratereştri* este adjectiv cu semnificaţia „ceva ce se desprinde sau s-a desprins de orbita terestră", iar substantivul *turişti* devine o metaforă pentru astronauţi). Varianta a doua de interpretare este mai plauzibilă, întrucât nu este suficient ca R să ştie că Marele Zid Chinezesc este singura construcţie de pe Pământ observabilă de pe Lună, ci să şi ştie că acel zid e chinezesc. R trebuie să cunoască porţiunea de fundal cognitiv global, să priceapă aluziile din subtext, să efectueze conexiunile între referenţi pe baza semnificaţiilor reale, spre a putea recupera termenul lipsă din formula ecuaţională.

GHEENĂ = Crematoriu fabulos cu cuptoare subterane.

[9] Problematica fertilă a semioticii lui C. S. Peirce, pe de o parte, şi abordările de natură pragmatică ale sensului, pe de alta, prin concepte precum „modelul inferenţei", „comunicarea ca proces cu risc înalt", „construirea de ipoteze contextuale", „principiul cooperării", „maximele conversaţionale", „implicaturile conversaţionale", „pertinenţă, eforturi, efecte cognitive", „context, implicitări, explicitări", respectiv „nonliteralitatea metaforei" (vezi Moeschler–Reboul, 1994) vor face obiectul unor studii viitoare consacrate oferirii unor modele explicative pentru constructul enigmistic.

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

Gheena reprezintă un obiect cultural definind spaţiul unde sufletele păcătoşilor sunt chinuite după moarte. Readus din tradiţia mitologică ebraică în câmpul textual-discursiv prin evocare directă, acest obiect cultural cunoaşte, în constructul enigmistic, o reprocesare semnificaţională sub aspectul reprezentării şi al finalităţii pragmatice. Are loc un sincretism cu limbajul tehnic (termeni-cheie: *crematoriu, cuptoare subterane*). În transdiscurs, semnificaţiile se suprapun, creând un nivel intertextual în care semnificaţiile „finale" sunt stabilizate. Referentul lipsă apare în urma detectării acestui nivel, de unde trebuie separate semnificaţiile primare. Sintagma *cuptoare subterane* nu mai prezintă funcţionalitatea semantică din limbajul tehnic, ci pe aceea generală de spaţiu de ardere. Crematoriul devine o metaforă pentru gheenă, exploatând semnificaţia de „spaţiu amenajat de ardere" şi activând interschimbul de utilizare. Adjectivul *fabulos* funcţionează ca indiciu în orientarea interpretării, trimiţând direct la natura mitică a obiectului cultural gheenă.

3.4. Modelul mixt

De cele mai multe ori, definirea alternativă în enigmistică împleteşte cele trei tipuri de procedee (silogism, discurs repetat, fabulaţie), configurând în secvenţe discursive un construct semantic inovativ, care solicită nu doar atenţia distributivă şi capacitatea de sinteză şi de exploatare a resurselor limbii şi ale memoriei culturale, dar, în acelaşi timp, stimulează imaginaţia dezlegătorilor:

ATOM = Prometeul descătuşat al lumii moderne.

Ideea de înlănţuire se bifurcă: pe de-o parte, avem catenele atomice, iar pe de alta, chingile în care era încătuşat Prometeu. În legătură cu această bifurcare, putem remarca faptul că ambele designate funcţionează simultan în procesul de actualizare a semnificaţiilor. Fiecare explozie nucleară controlată ar reprezenta o perpetuă reînviere a ficatului prometeic. Silogistic, analogia funcţionează perfect între Prometeu (titanul care a furat focul din apanajul zeilor şi l-a dăruit oamenilor) şi atom (energia nucleară). Termenul Prometeu trimite la mitologia greacă, deci funcţionează şi în calitate de element al discursului repetat.

SUBMARINE = Rechini nucleari sfârtecând trupul lui Okeanos.

În cadrul acestui exemplu, referentul *submarin* reprezintă un concept care s-a format în urma dezvoltării tehnicii de navigaţie. Avem, pe de altă parte, conceptul de *ocean*. Acestui din urmă concept îi adăugăm conotaţii de conştiinţă recuperate din tradiţia mitologică greacă (*zeul Okeanos*). Imbricăm schemele imagistice ale submarinului atomic, aparat de navigaţie submersibil, propulsat de elice şi care apare la suprafaţă prin periscop, respectiv ale rechinului, animal prădător care înoată cu capătul cozii la suprafaţa oceanelor. Facem aluzie la ideea de violenţă, prin imaginea rechinului şi prin verbul *a sfârteca*. Procesul global în definiţie este unul plasticizant, dublu marcat: mai întâi, prin analogia spintecării lui Okeanos cu deplasarea la viteze foarte mari a submarinului, iar apoi prin ideea de violenţă. Ambele aspecte concură la reformularea unor conţinuturi de conştiinţă care există deja

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

în semnificaţia submarinului (mijloc de navigaţie şi de luptă) şi la formarea unor conţinuturi noi, dincolo de cele anterioare.

INIMĂ = Cupă de rubin cu elixirul vieţii.

Designarea inimii prin intermediul cupei introduce sintagma *elixirul vieţii* într-un circuit metaforic: elixirul vieţii va semnifica sângele, lichidul vital ce are culoarea rubinului, la fel ca inima însăşi. În vederea circumscrierii inimii ca spaţiu sufletesc, care modelează comportamentul şi caracterul fiinţelor umane, care plăsmuieşte destinul uman, putem interpreta inima ca receptacul al nectarului zeilor, iar mai departe, putem considera iubirea ca o stare fluidă, o stare de graţie care îi dă fiinţei umane temei de destin.

Din analiza exemplelor selectate, observăm că putem intui existenţa unui fond latent şi dinamic în metaforele din textul enigmistic; ele nu rămân simple ghicitori, pentru că pot da naştere la interpretări succesive ale conţinuturilor lor metaforice. Tocmai în aceste interpretări noi pe care le putem conferi structurilor metaforice din definiţie, pe de-o parte, şi termenului soluţie, pe de alta, rezidă etapa finală a configurării constructului enigmistic, şi anume depăşirea orizontului iniţial de aşteptare printr-o reconfigurare de optică, atât sub aspect lingvistic, cât şi sub aspect larg cultural.

4. Concluzii

Constructul enigmistic este un complicat sistem de transdiscurs care, prin strategiile puse în joc, creează conţinuturi noi, modificând uneori chiar natura strategiilor cu care operează. La configurarea nivelului transdiscursiv participă deopotrivă funcţia designaţională a limbajului şi cea semnificativă. În enunţul definiţiei se suprapun cel puţin două dimensiuni: cea literală, aparentă, şi cea esenţială, care trimite la soluţie. Ele se pot răsfrânge mutual, prin strategii fractale de reciclare şi reprocesare a informaţiei semantice, dar şi de creare/proiectare a unor conţinuturi imaginative noi, ce formează un limbaj alternativ, o altă zonă a memoriei culturale.

În cadrul operaţiilor de codificare rebusistică se construieşte, subiacent, un nivel de stabilitate intertextuală (transdiscursul). Nucleele de expresie operează ca stabilizatori ai microstructurilor textuale într-un *network developping process* (deschis de noduri transdiscursive precum citatul, aluzia, insinuarea, transformarea). În orice mod s-ar actualiza un decupaj de text în discursul-ocurenţă (prin citat sau aluzie, insinuare etc.), acesta, ca element de construcţie a sensului, se va transforma inevitabil, dobândind semnificaţii în funcţie de finalitatea discursului-ocurenţă. Montajele lingvistice presupun întotdeauna un grad zero de semnificaţie, pe care se grefează decupaje textuale, la rândul lor reprocesate în continua prefacere de sens discursiv. Numai în acest mod semnele lingvistice rămân interconectate, actualizabile în câmpul discursiv. Gradul zero evidenţiază conturarea pre-discursivă a unui nivel

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

de stabilitate microstructurală a semnificaţiei, pe baza expresiilor idiomatice, prin corelarea expectaţiilor dezlegătorilor cu tema, prin activarea funcţiilor semnice sau prin interconectarea universurilor de discurs. Deconstrucţia expresiilor idiomatice este urmată de conferirea unei noi semnificaţii, după o prealabilă filtrare metalingvistică. Discursul repetat şi fabulaţia se constituie astfel în lianţi transdiscursivi care interconectează universurile discursive pe de-o parte, iar pe de altă parte asigură reprocesări de semnificaţie. Fabulaţia implică în primul rând nu memoria culturală, ci conştiinţa de subiect vorbitor care utilizează ceea ce-i oferă limba pentru a crea sens. În acest mod, constructul enigmistic îşi păstrează posibilităţile de creare a unor definiri alternative, depăşind totodată cadrul strict al creării şi receptării referentului lipsă.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Charaudeau 2002 = Patrick Charaudeau, *A Communicative Conception of Discourse*, în „Discourse Studies", IV, 2002, nr. 3, p. 301–318.

Coşeriu 1973/2000 = Eugenio Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală*, Editura Arc, Chişinău, 2000.

Coteanu 1986 = Ion Coteanu, *Între autorul careului şi eventualul dezlegător stă tema*, în „Rebus", 1996, nr. 695, p. 16.

Forăscu 2005 = Narcisa Forăscu, *Mijloace lingvistice în textul enigmistic*, în „Limbă şi literatură", vol. I–II, 2005, p. 15–25.

Maingueneau 2000 = Dominique Maingueneau, *Analyser les textes de communication*, Nathan Université, Paris, 2000.

Marcus 1982 = Solomon Marcus, *Jocul ca joc*, în „Rebus", 1982, nr. 601, p. 14.

Moeschler–Reboul 1994 = J. Moeschler, Anne Reboul, *Dictionnaire encyclopedique de pragmatique*, Éditions de Seuil, Paris, 1994.

Sperber–Wilson 1986/1995 = Dan Sperber, Deirdre Wilson, *Relevance. Communication and Cognition*. 2nd edition, Blackwell, Oxford–Cambridge, 1995.

Van Dijk 2006 = Teun Van Dijk, *Discourse, Context and Cognition*, în „Discourse Studies", VIII, 2006, nr. 1, p. 159–177.

Van Polanen Petel 2007 = Humphrey Van Polanen Petel, *A perceptual account of definitions*, în „Axiomathes", XVII, 2007, nr. 53, p. 73.

Vlad 2000 = Carmen Vlad, *Textul-aisberg. Elemente de teorie şi analiză*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2000.

PUZZLE TEXT-DEFINITIONS: A SPECIAL TYPE OF ALTERNATIVE DEFINITION. SEMANTIC DEVICES AND A BRIEF TYPOLOGY (*Abstract*)

The paper addresses the issue of puzzle text-definitions. We analyze them, within a semantic theoretical frame, as types of meaning devices that express an alternative type to those in which a standard definition pattern such as the dictionary explanatory one would fit. Although unconventional in form or content, the puzzle construct acquires its main reason thanks to the subjectivity that underlies or shapes its creation. Furthermore, by means of certain semantic strategies, the puzzle text-

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)

definitions may be grasped as an objective, conventional patterns among other types of definitions, either standard or alternative ones.

Cuvinte-cheie: *definiţie, definiţie enigmistică, semnificaţie, silogism, discurs repetat, fabulaţie.*
Keywords: *definition, puzzle text-definitions, meaning, syllogism, repeated discourse, plot.*

Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
babelrealm@yahoo.com

BDD-V674 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:06:38 UTC)